

STIČIŠČA VARSTVA ARHEOLOŠKE IN NARAVNE DEDIŠČINE

Iva Mikl-Curk

THE MEETING — POINTS OF
CONSERVATION OF
ARCHAEOLOGICAL AND
NATURAL PATRIMONY

POVZETEK

Spoznavanje naravne in arheološke dediščine obsega skoro identične metode raziskovanja. Naravna in arheološka dediščina sta snovno in oblikovno mnogokrat zelo tesno povezani. Identičnih je tudi več varstvenih posegov, npr. skupen je pojem rezervata. Nepremična arheološka dediščina je v celoti dokument oblikovanja in preoblikovanja kulturne krajine.

The gaining of knowledge about natural and archaeological research methods. Natural and archaeological patrimony are very often closely connected, materially as well as formally. Many of the conservation encroachments are identical; the idea of a reservation is, e.g. mutual. The immovable archaeological patrimony is as a whole a document of shaping and re-shaping of cultured landscape.

Spoznavanje naravne in arheološke dediščine¹ obsega podobne, še več, identične metode raziskovanja, saj se je sodobna arheologija, predvsem pa prazgodovinska, razvila direktno iz naravoslovnih ved.² Narava in arheološka dediščina sta snovno in oblikovno mnogokrat zelo tesno povezani,³ marsikatero območje je hkrati naravna in arheološka dediščina (pomislimo le na množico kraških jam). Identičnih je tudi več varstvenih posegov; arheologi konservatorji in delavci v varstvu narave v določenih razmerah zelo cenimo pojem rezervata.⁴ Rezervat v bistvu izključuje človekove posege v prostor, s tem pa tudi preprečuje specifične procese razpadanja. Seve rezervat razpada ne izključi le ritem naravnih procesov razpada je (navadno) v njem laže pregleden, predvsem pa tedaj snov iz dediščine, bistveni vir za arheološko vedo in bistvena vrednost arheološke dediščine, navadno ostane na svojem prvotnem mestu.

Pojem rezervata in še bolj dejstvo, da so spomeniške lastnosti dediščine povezane z neko naravno tvorbo ali prostorom (preprosteje, da je dediščina zemljišče, kot je običajno pri nas nepremična arheološka dediščina) daje glavni poudarek arheološkemu konservatorskemu delu v opraviilih okrog družbenega planiranja. Moj prikaz se lahko najbolj opira na izkušnje pri delu na prostoru vse republike, medtem ko se dela, ki se nanašajo na občinska ali manjša območja, metodološko ne razlikujejo od prvih.⁵ Pri regionalnem planiranju v Sloveniji je v preteklosti najbrž prav zaradi zakonitosti, ki so skupne varstvu naravne in arheološke dediščine, najdalj seglo prikazovanje naravne in arheološke dediščine.⁶ V osnovah za dolgoročne planske dokumente so nekatere iz

starih osnov izhajajoče obdelave tudi danes še prav tako aktualne. Zdaj besedo o tem, da si se s tem navidez oddaljujemo od naslova, saj imajo naša srečanja predvsem praktičen namen in zato gotovo sodi zraven tudi prikaz kriterijev za določeno aktualno nalogo.

Prostor je gotovo sestavni del tega, čemur pravimo okolje, v okolje pa sodi malone vsa naravna in kulturna dediščina,⁷ še posebej tista v kulturni krajini (v zakonu imenovana značilnosti pokrajine). (Kot fenomen iz družbenih dejavnosti in družbenih ved.) Kulturna krajina je kot vsa kulturna dediščina v bistvu močno odvisna od razsežnosti »čas«. Tudi nepremična arheološka dediščina je v celoti (seveda ne samo ta) dokument oblikovanja in preoblikovanja kulturne krajine v času. O tem, kakšen je bil prostor Slovenije v starih zgodovinskih dobah, danes nekaj zanesljivo vemo,⁸ nekaj še raziskujemo,⁹ marsikaj pa moremo domnevati glede na logiko razvoja stvari. Arheološko konservatorsko delo¹⁰ je takšno, da mora imeti vsak arheolog konservator pri svojem rednem delu vsak dan pred očmi kar najbolj verjetno rekonstrukcijo faz razvoja kulturne krajine na območju, ki ga obravnava, sicer svojemu delu ni kos. To posebno poudarjam, saj se tu konservatorsko delo precej razlikuje od dela v raziskovalni in tudi muzejski organizaciji. Včasih je to zahtevno, a tako je — tudi zdravnik mora danes predpisati zdravilo, čeprav se zaveda, da bo razvoj znanosti v nekaj letih to zdravilo precej izpopolnil. Tako poudarjam kot pomembno sestavino arheološkega konservatorskega dela pozornost do pričevanj o oblikovanju in obvladovanju prostora v preteklosti, sprememb v kultiviranju tega prostora, dokumentov o črpanju in poškodovanju naravnih virov,¹¹ poselitvenih, posestnih in drugih struktur preteklosti, »ekološke arheologije«, skratka, stratigrafije kulturne krajine. Naša strokovna skrb se nanaša na sledove kar štirih tisočletij, od prvih človekovih spreminjanj naravnega okolja pa tja globoko v srednji vek; to je bil čas, ki je pustil svoje sledove tudi na obrazu vedno znova pomlajenega zemeljskega površja. Informacijo o vseh naštetih pojavih moramo dobiti v strokovnih osnovah vsakega planskega dokumenta, seve primerno oblikovano (včasih bo zadoščalo nekaj besed, včasih pa bo pjasnila primerna karta ali skica), gotovo pa brez nje ne sme biti nobenega dokumenta, ki obravnava nekoliko obsežnejši prostor.

Oblikovanje strokovnih osnov za planski dokument pa je za vse prikaze naravne in kulturne dediščine enako. Delavci na raznih področjih smo si z izkušnjami že do sedaj mnogo pomagali med seboj; tako naj bo tudi v prihodnje.

OPOMBE

1. Izraz naravna in arheološka dediščina tu v pomenu in na način, kot ga uporablja Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur. l. SRS 1/81). Besedo arheologija uporabljamo na pri nas običajen način: to ni zgolj raziskovalna metoda, je tudi zgodovina in še posebej kulturna zgodovina starih dob — tistih, ki so zapustile svoje pričevanje predvsem v materialnih in le redko v pisanih virih. — 2. Izrazita je povezava z geologijo in antropologijo, pa tudi z vrsto drugih ved. Najstarejše znanstvene analize arheološke dediščine iz slovenskega prostora so vezane na delo in objave Antropološkega društva na Dunaju. Za arheološko vedo so pa tudi zdaj vse bolj nepogrešljive sodobne naravoslovne vede, kemične in fizikalne analize itd. Prim. objave v reviji Poročilo o raziskovanju neolita in eneolita v Sloveniji III—VI, Ljubljana 1974—1979. — 3. Vestnik Zavoda SR Slovenije za spomeniško varstvo 3, Ljubljana 1979, 83. — 4. I. Mikl Curk, Varstvo spomenikov 23, 1981, 83 ss. str. zlasti

85. — 5. Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine in regionalni Zavodi za spomeniško varstvo pripravljajo strokovne osnove za ustrezne republiške oziroma občinske dokumente. — 6. Delo za Regionalni atlas SR Slovenije v letih 1963—70. — 7. I. Curk-S. Peterlin, Naše okolje II/2, 1977, 69 ss. — 8. Najbolj zgoščen pregled P. Petru, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, 17—93, ki navaja tudi vso najpomembnejšo literaturo. — 9. Izdeluje se raziskovalni projekt Geneza kulturne krajine pri Filozofski fakulteti Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana. — 10. Način dela arheološkega konservatorja za prostorsko planiranje lepo prikazuje M. Slabe, Loški razgledi 27, 1980, 11 ss; zlasti 12. — 11. V starih dobah so izkoriščali in tudi izčrpali npr. v naših krajih mnogo rudišč: A. Müllner, Geschichte d. Eisens in Krain..., Ljubljana 1909; W. Schmid, Jahrb. f. Altertumskunde 4, 1911; Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975; J. Šašel, Aquileia Nostra, XLV—XLVI, 1975, 148 ss. Hkrati je človek v zgodovini s svojo tehnologijo verjetno že tu in tam povzročil bolj ali manj neposredno večjo ali manjšo ekološko katastrofo — stari časi prav gotovo niso bili vedno zlati časi! Raziskovalci se npr. še vedno ubadajo z uganko, zakaj so opustela in izginila bogata naselja v Podravju v najstarejši železni dobi, in to tako rekoč sredi živega razcveta — S. Pahič, Arheološka najdišča Slovenije, str. 51. Ko so rejene črede postale merilo bogastva železnodobnih veljakov, so rejci na stežaj odprli vrata možnostim okužbe teh velikih čred in tedaj je živinska kuga lahko spodrezala življenjsko pomembne korenine civilizacije v širših pokrajinah — A. J. Šašel, Situla 20/21, 421 ss.

SKLEPI POSVETA O STIČIŠČIH VARSTVA NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Zborovanje ugotavlja, da sta naravna in kulturna dediščina, zlasti pa kulturna krajina na Slovenskem zelo ogroženi, zato je treba izboljšati pripravljenost strokovne službe in njeno učinkovitost. V ta namen predlagamo:

1. Brez odlašanja je treba vzpostaviti z novim zakonom predvideno službo za varstvo naravne dediščine, ki je bila doslej uveljavljena le v nekaterih strokovnih organizacijah. Brez minimalne organiziranosti ni mogoče izpeljati z zakonom določenih nalog.
2. Podpiramo predlog, naj strokovna služba pripravi enotno gradivo za proglašanje spomenikov.
3. Stanje na terenu in v varstveni službi terja, naj Svet Skupnosti zavodov nemudoma oblikuje center za raziskovanje dediščine, za metodološko usklajevanje dejavnosti in za izobraževanje konservatorskih delavcev v sodelovanju z zainteresiranimi organizacijami (fakultete, kulturne skupnosti itd.).
4. Predlagamo, naj se pripravi gradivo za ustrezno upoštevanje varstvene problematike na vseh stopnjah izobraževanja.

Marijan Slabe